

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3.

Fylke: Sogn & Fjordane

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Måstadal

Emne: Bryne

Bygdelag: Åsedalen

Oppskr. av: H. Gallid

Gard: Gallid

(adresse): Måstadal Gf.

G.nr. 147 Br.nr. 1.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Sp. 1. Bryne er det vanlege ordet. Heim er brukt om eit finare slag bryne, og vert nytta til kvettjing av høveltenner og andre små, fine bitjarn.

Sp. 2.

Det er no blitt stilt på å brukka naturstein til bryne. Namnet er Smørøgl bryne, av ymse fabrikat.

Kvar Hellebrytet kom frå, kan eg ikkje få viss greida på. Men, ^{da} Ljåane som var i handelen fyrstvingi og minnest hilti Tinnljå, künde det bestjast, at det var no²ke samantung med teppe hant til ljå og bryne.

(Eg skal halda fram med å søkja etter kvar dei gamle bryna kom frå). Her i bygdi hev det nok ikkje vore bryne bruf. - Eg fann ein gang

2

navne brynemølar på stæ-
len. Dei såg ut til å vera
sekne frå hamrane derkring.
Strøleg iin gong iin stod
i leit for noko betre. Elles
handteik var det iin priist-
rod frå eldre tider med
å finna brynemøne på
staden (i bygdi).

Dei var i all fall lite
brukande.

Sp. 3. Alle biljarn er vilt
im vert fyrst slippe på
slipestein. Og sidan kvatte
med bryne eller kein.

Det gjeld frå øksar og tjå
til treskjerarjarn og barber-
knivar

Sp. 4. Det finst einu folk
som minnst Tyrnsletjæne

På Nvar gard var det
smidje i den tid. Og kan-
den sjålv tyrnsse tjæne
sine. Det var laurdag
elles middag kan tyrnsse
tjæne, oftast til heile konn-
ande vika. Hamaren iin
brukke kallast Tyrnsse
hamaren. Spedit (ambalpen)
var visst det same som
elles var i bruk i smidje.

Tyrnsletjæne heldt seg her
i bygdi til 1870-75. Elles den
tid her desse tjæne ikkje var

Sp. 4. i bruk. Tjønnsleigden
 holdt seg mistnok lenger.
 Han var mindre brukk,
 og varde lenger.

Skilraden på Tjønnsle-
 og slipetjå var na fyrst,
 at det var snarare og van-
 delansare å slipa ein tjå
 enn å tjønna han i snid^{ja}.
 Dessutan künde den gode
 eggi i slipetjåen halda seg
 til han var utsliten, men
 den den same var tjønnt
 künde yrpa med kvar
 hudsle. Og bitet varst etts-
 same sa god bitjarnmed
~~over~~ den einskilde bær-
 den var.

(Eg hev set den mi-
 ning framsett av gran-
 skalar at Tjønnsleigden
innje var stälsett. Men
 det er feil. Tjånsaag!))

Sp. 5.

Eg hev fenne ein
 mann - Galamund Helgås -
 född 1868 på ein fjellgard
 som hev set ein stor bry-
 nestin same får hans
 brukk å slipa på. Skinnen
 var innlag i al lang og
 ei ~~h~~ for hand brud, og
 ein grüdde bitjarnet att of
 fram på skinnen.

4
Skimen var brun på lit.
Man kalla skimen för
Lunde, eller sendestien.
Det hette "å slipa" (slipt)

Fagsnikkaren brukar
enno amerikanske olje-
lindar som es bruket
å Kvitje på - på same
viset som dei gamle
"slipt" på Lunde skimen.

- Slipesteinane stod
offast i tønnet - tønner
stabbet, eller d. l. stads.

Her i grundi her, så lenge
nåken minnest, slipo =
skimen "legg i elvi", d. v. s.
ein sette skimen opp
ved Kvernhuset, og hadde
ein særskild vasskall

^{horizontal aksel}
liggjandi i slaket (runda)
med beinvegjes (direkte)
kabling til slipesteinane.
Og så kunde banden sitja
og slipa like fint som
dei gjøt no inn dagar
med elektrisk drivkraft.

Denne måten es det
enno nover som brukar,
m. a. her hjå oss. Me
hev enno ikkje elektrisk
lys og kraft, og es glade
for den gamle skipnaden
med vasskall.

Sp. 6. Som regel brukar

Sp. 6. ein manur ein gjä
 "eit mäl i millum", er det
 "hardbeit" mä ein kanssje
 brüke 2 gjäar til ässi.

Elles skil det mykje hos
 flink ställkaren so a brü-
 ka bryne - "fä det til a bita".

Ein sliper helst ein gang
 ein dagen - so mange
 gjä som ein vanleg brüka
 ein dags tid.

Sp. 7. Ein brükar berre
 eit slag bryne - stein-
 eller smergelbryne. Fre-
 bryne er ikkje.

Sp. 8. Det hev helst vore
 so, hev ein hev slipt
 ved kvirni, at ein hev
 slipt ~~to~~ langorven it
orv, og "stü" med
orv. Kva det kjem seg av,
 vit eg ikkje. Dei som
 sliper hiime i tünnet tek
 ikkje gjäen os orvet.

Ein ^{heldgjäen} gjäen på same
 måten (med eggi mot seg)
 både med eller it orv.

Sp. 9. Langorven set ein
 med orvt i mark. Ein
 stend med ein (brynet), og
 gamlekarane sa, at släp-
 karen skulde snü anliset
mot soli när han kvatto.

6

Skjætkarvet stakk ein
antau i braktinna med
övre enden eller held det
millom knui nær ein
kvætt. Då stod ein. Men
ein kunde sitja på ei
tåva eller reira med
svet millom ~~knui~~ knui,
eller ein stogdi det i mar-
ki ved høgre sida av seg.
Sp. 10. Ein brukke stundom
ein brekkp å ha bryne
i-serleg på tigar som var
hardbitt. Det bit lettare
nær brynet stod i vater
koppem flutte ein med
seg i segge tigen.

Namnet var: Kvættkapp.
Sp. 11. Okse- eller kühorn
mit ein ikkje av her
vne mykta her i grundi
— i all fall så lenge eg kan
minnest.

Sp. 12. Til sp. 11.

Sp. 13. Det gjeld det same
for bae slag bryne.
Vatnet læger i seg kvæ-
tt, så brynet tek bae
på tjær, og eller andre
bitjar.

Sp. 14. Ein kallar bryne-
mjålet for kvætt: Kvættmjæl
(som ein styd kvætt med i
slipingi)

Sp. 15. Ein brüna Mväs
til ä sversta ler med.
Skalappar og holar, og
stundom overler på bre-
ska. Som rådbot mot
Kroppsjundermar Gjenn
ein innje til det hev
vare nytta - sp. 16.

Sp. 17. Desse overleuringane
er innje Gjende ~~br-~~
det og vit inn.

Sp. 18, 19, og 20.

Stikk rispo inn bryne
hev og innje høyaf. Men
Gjæro ha bestefar derne:
"Eg ha ein gang ein gjæ-
Det va ein sterke, ga gjæ.
Russehavin og Syrestilkin
Akk an so da va
både svipt ä brenst.
Men da an kom på
Finskjiggas ä Bläplisa
- da sprakk an over!"

Epps:

Eg hev høyrst nam-
net Synnslebryne. og
hev feng den Akken,
at desse bryni ein brüna
til Synnslejäen var
störe og Synge inn dei
ein sidan brukte til
slipjäen. Eg høyrde at
han bestefar, som i sin

8
ungdom brukte Synsle
kjæ + kunde segja ^{til} oss singe
De må je 'an (kjæen) få
bryna! Eg kien det var
den gamle varun med
Synslekjæen som Nam fram;
ein laust leggja åt med
brynet. Og det laust ve-
ra tinge attar.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
adr. NORSK FOLKEMUSEUM
BYGDØY

703